

УДК 911.3

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ ВЕЛИКОБЕРЕЗНЯНСЬКОГО РАЙОНУ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Андрій Манько, Олеся Кушнірчук-Ставнича

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Дорошенка, 41, м. Львів 79000 Україна, тел.: (032)239-46-03
E-mail: manko_a@ukr.net*

Проаналізовано проблеми та перспективи туристичного бізнесу Великоберезнянського району Закарпатської області. Охарактеризовано сучасний стан розвитку туризму в регіоні.

Ключові слова: туризм, туристичний бізнес, Великоберезнянський район, Закарпатська область.

Аналіз ситуації, що склалася у Великоберезнянському районі, дає підстави стверджувати що розвиток туристичного сектора гальмує не вирішеність низки проблем:

1. Державна регіональна політика в сфері туризму ще не сприяє реалізації туристичних можливостей району, не визначені цілі і пріоритетні напрями розвитку сфери туризму, не досконалі механізми регулювання туристично-рекреаційної діяльності на території району. Потрібно розробити довгострокову програму розвитку туризму, яка б передбачувала заходи з удосконалення системи управління сферою туризму; оцінки туристичних ресурсів; залучення суб'єктів туристичної діяльності до вирішення проблем розвитку туризму; підвищення рівня інформованості населення про туристичний потенціал і перспективи щодо його використання; поліпшенню рекламно-інформаційного забезпечення туризму.

2. Існує невідповідність між рівнем використання ресурсів території, на яких провадиться туристична діяльність, і надходженнями до місцевого бюджету від такої діяльності: територія району, володіючи туристично-рекреаційними ресурсами, використовується для задоволення потреб туристів, а місцевий бюджет від цієї діяльності практично не поповнюється, головню через недосконалість податкової системи.

3. Недосконала система організаційних взаємозв'язків між органами місцевого самоуправління і суб'єктами, які надають послуги туристам. За таких умов органи місцевого самоуправління практично позбавлені впливу на ефективність і раціональність використання туристичного потенціалу. Це зумовлене тим, що механізми залучення підприємців у сфері туризму до участі в соціально-економічному розвитку території, на якій вони провадять діяльність,

недостатньо ефективні. Підприємці експлуатують природні, культурні, кадрові і матеріально-технічні ресурси, при цьому практично нічого не вкладуючи в їх реконструкцію і розвиток.

4. Низький рівень інформаційного забезпечення гальмує розвиток туризму. Необхідно розробити концепцію інформування туристів, основною метою якої повинно бути забезпечення сприятливого інформаційно середовища для розвитку туристичної діяльності на території населених пунктів, що володіють туристично-рекреаційними ресурсами.

Вагомі напрацювання при розробці концепції розвитку туристичного бізнесу в Україні загалом і Закарпатській області зокрема слід врахувати дослідження М. Мальської [1, 2], В. Худо [1, 2], В. Цибуха [2], В. Гетьмана [3], В. Серебря [4].

Залучення туристів та відпочиваючих на територію району не повинно бути виключною турботою суб'єктів підприємництва, що працюють у сфері туризму. На жаль саме так у більшості випадків в Україні й трапляється. Особи, що подорожують, незалежно від тривалості подорожі, споживають послуги не лише певного туристичного підприємства, а й інших підприємств сфери послуг певної місцевості, користуються вигодами, які надають органи місцевої влади. Охорона правопорядку, громадський транспорт та дорожня інфраструктура, водо- і теплопостачання, каналізація, служби охорони здоров'я – через надання цих послуг, створення атмосфери доброзичливості та відчуття безпеки органи місцевої влади впливають на збільшення туристичного потоку до цієї місцевості. І що більше туристів, то краще, адже мандрівники, споживаючи різноманітні послуги, сприяють добробуту місцевого населення через працевлаштування місцевих мешканців і зростання ділової активності, а також збільшенню надходжень до бюджету.

Сьогодні на ринку туристичних послуг спостерігається стійка тенденція до розширення форм нецінової конкуренції, постають проблеми пошуку шляхів і методів, що забезпечили б туристичним підприємствам стійкі конкурентні переваги. Виходячи з цього, набуває актуальності забезпечення якості послуг, що надаються туристам.

На території Великоберезнянського району дотепер функціонує кілька баз відпочинку, збудованих ще в радянські часи. Це зокрема бази відпочинку «Ужок» і «Жорнава» в одноіменних селах, які вже давно застаріли як технічно, так і морально та потребують докорінної реконструкції. Та й нові заклади розміщення туристів, готелі чи приватні садиби, часто не відповідають стандартам якості, забезпечуючи лише найнеобхідніше.

Подібною є ситуація і на гірськолижних базах району. Зокрема, в селах Ужок, Волосянка та біля с. м. т. Великий Березний гірськолижні підйомники вже давно застаріли і достатньо примітивні, працюють з перебоями або взагалі не працюють. Та й на горі Красія, яка хоч якісно вирізняється на фоні інших гірськолижних центрів району, проте проблема удосконалення та оновлення інфраструктури залишається не виділена.

Поліпшення якості обслуговування є одним з найактуальніших завдань туристичної індустрії. Якість обслуговування впливає на структуру споживчого попиту і є важливим чинником конкурентної боротьби на туристичному ринку за сучасних умов господарювання.

На підставі викладеного можемо виокремити основні напрями організації та надання якісного туристичного обслуговування:

- функціональна відповідність туристичних послуг вимогам визначеного сегменту обслуговування;
- інформаційне забезпечення споживача (буклети, проспекти тощо);
- гарантії в наданні попередньо оплачених послуг;
- правовий захист споживачів;
- менеджмент, спрямований на якісне туристичне обслуговування;
- маркетинг якісних туристичних послуг.

Важливою складовою розвитку туризму є капітал. Для того, щоб ринок туристичних послуг розвивався динамічно, потрібна розвинена інфраструктура, а для цього потрібні великі інвестиції. Лише шляхом залученні інвестицій у Великоберезнянському районі можна задовольнити потребу у забезпеченні якісної розбудови туристичної інфраструктури, зокрема облаштування сучасних гірськолижних витягів, закладів розміщення тощо.

Головними факторами, які гальмують розвиток туризму у Великоберезнянському районі визнані такі :

- економічна криза;
- недосконала податкова система;
- невирішеність питань законодавчого встановлення нормативів податкових платежів, які б враховували особливості галузі;
- недосконалість інвестиційного законодавства;
- невідповідність чинної нормативно-правової бази для підприємств туристичної галузі України міжнародним вимогам і стандартам;
- відсутність належного механізму координації та регулювання сфери туризму, рекреації, транспорту, а також зовнішньоекономічної діяльності в сфері послуг;
- слабка фінансово-економічна підтримка підприємств галузі з боку держави та місцевої влади;
- недостатня реклама туристичних пропозицій району.

З метою розвитку туристичного сектора, структурної перебудови, доцільно:

- на державному рівні створити умови для забезпечення пільгового (3-5% річних) кредитування підприємств галузі;
- створити законодавчі умови, сприятливі для стимулювання інвестицій;
- знизити ставку готельного збору;
- розробити перспективну комплексну регіональну програму розвитку;
- скоординувати взаємодію підприємств, що працюють з туристами з туристичними агентствами, транспортними організаціями, підприємствами торгівлі, харчування, побутового обслуговування, екскурсійними та

видовищними організаціями, які беруть участь в обслуговуванні туристів;

– організувати широкомасштабну ефективну програму маркетингу туристичних пропозицій Великоберезнянського району.

Серйозною проблемою Великоберезнянського району, як і всієї Західної України, є забезпечення охорони та збереження цінних історико-архітектурних пам'яток, зокрема, старовинних дерев'яних церков. Хоча дерев'яні церкви Великоберезнянського району відносно добре збережені, порівняно з іншими такими пам'ятками Карпатського регіону, проте брак коштів на підтримання їх у відповідному стані та відновлювані роботи веде до поступової їх руйнації або до втрати цінності та автентичності внаслідок самодіяльного ремонту (покриття даху бляхою, появи нетипових архітектурних елементів, мурованих елементів тощо). Також гостро стоїть проблема забезпечення пожежної безпеки дерев'яних церков.

Важливим аспектом розвитку туризму Великоберезнянського району є залучення інвестицій у розвиток туристичної інфраструктури. Фінансово-економічне регулювання розвитку рекреаційних ресурсів повинно здійснюватися через активну інвестиційну політику та кредитування, удосконалення механізму платежів за використання природних рекреаційних ресурсів, зокрема мінеральних вод, ефективну податкову й цінову політику.

Проте надходження інвестицій у туристичну галузь стримується низкою об'єктивних причин: недосконалою системою фінансування рекреаційно-туристичної сфери; незадовільним станом інфраструктури; низькою якістю туристичних послуг і засобів комунікацій; недосконалою системою стандартизації умов, сертифікації послуг, технологій, продукції; нерозвиненістю відпочинково-розважальної індустрії. Основними позитивними чинниками інвестиційної привабливості туризму є його висока прибутковість, швидка окупність витрат; кумулятивний ефект від впливу туристичної діяльності на інші галузі.

Враховуючи особливості туристичної галузі, проводити оцінювати інвестиційну привабливість пропонується за чотирма основними етапами. Ці етапи агреговані (синтетичні) і включають конкретні аналітичні показники, що обчислюються на основі відомостей статистичної звітності суб'єктів туристичної галузі за певний період часу та експертних оцінок.

Етап 1. Сучасний стану і перспективи розвитку туризму на території району слід оцінювати за допомогою таких показників і характеристик: значущості галузі в економіці району; стійкості галузі до економічного спаду; соціального значення галузі; забезпеченості розвитку підприємств у галузі власними фінансовими ресурсами; ступеня державної підтримки розвитку рекреації і туризму.

Етап 2. Оцінка та прогнозування середньогалузевої рентабельності діяльності підприємства рекреаційно-туристичного сектору здійснюються на підставі таких показників: коефіцієнта рентабельності активів, коефіцієнта

рентабельності власного капіталу; коефіцієнта рентабельності наданих послуг; коефіцієнта рентабельності поточних витрат.

Етап 3. Оцінка освоєння ресурсного потенціалу туризму повинна передбачати оцінку природно-ресурсного рекреаційного потенціалу та ступінь його використання; аналіз матеріально-технічного забезпечення підприємств галузі; аналіз туристичних потоків; оцінку наявності та якісну характеристику об'єктів туристичної інфраструктури. Стимулювання освоєння ресурсного потенціалу включає: розробку пропозицій щодо поліпшення ресурсного забезпечення підприємств туристичної галузі Великоберезнянського району; прогнозування кошторисних витрат на оновлення морально та фізично застарілої складових окремих видів ресурсів; прогнозування витрат на розвиток туристичної інфраструктури; роботу над перспективами міжнародної співпраці (навчання персоналу, обмін досвідом, візова політика, реклама); розробку найбільш перспективних напрямів залучення інвестиційних ресурсів у туристичну сферу району.

Етап 4. Інвестиційних ризики у туристичній сфері слід оцінювати з урахуванням результатів аналізу за такими показниками: коефіцієнт варіації середнього показника рентабельності власного капіталу підприємств туристичної сфери за окремими роками періоду, який аналізується; коефіцієнта варіації показників рентабельності окремих підприємств сфери рекреації і туризму; рівень конкуренції; рівень інфляційної стійкості на послуги підприємств рекреації і туризму; рівень соціального напруження в туристичній галузі.

Залученню інвестицій у розбудову туристичної сфери району сприяє інвестиційний клімат. Сприятливий інвестиційний клімат дасть змогу вирішити проблему залучення інвестицій у туристичний сектор району, що своєю чергою забезпечить прискорення темпів його економічного розвитку; створення інфраструктури, що відповідатиме міжнародним стандартам; максимізацію прибутку від інвестиційної діяльності і мінімізацію інвестиційних ризиків.

Розвиток інноваційної діяльності та наукове забезпечення туризму сприятиме створенню нових оригінальних туристичних продуктів, комплексному використанню та збереженню навколишнього природного середовища, пропаганді здорового способу життя, зміцненню міжнародного авторитету району чи його окремих туристичних центрів. Це, своєю чергою, дасть змогу створити передумови для залучення іноземних інвестицій, сприяти ефективному туристичному обміну та зміцненню іміджу регіону на міжнародній арені, поліпшити якість науково-методичного та кадрового забезпечення туристичної галузі, а також гарантувати створення високоприбуткової галузі економіки, яка задовольнить потреби внутрішнього та іноземного туризму, з урахуванням природно-кліматичного, рекреаційного, соціально-економічного та історико-культурного потенціалу.

Враховуючи туристично-рекреаційні ресурси Великоберезнянського району та сучасний стан їх використання найбільш раціональною слід визнати

стратегію інтенсивного зростання. Перш за все це стосується гірськолижної зони Красія, яка володіє найбільшим туристичним потенціалом і характеризується найбільшим туристичним попитом на території району.

Відповідно до цієї стратегії, досягти основних цілей розвитку передбачається шляхом інтенсифікації використання ресурсів. У межах цієї стратегії основні зусилля необхідно спрямувати на розвиток туристичної пропозиції, формування тур-продукту та глибоке проникнення на ринок. Отже, основні зусилля необхідно спрямувати на поліпшення якості пропонованого туристичного продукту з метою підвищення його привабливості та розширення асортименту пропонованих послуг.

Проникнути на ринок можна двома основними шляхами:

1) забезпечивши підвищення обсягів споживання туристичного продукту існуючими споживачами, зокрема за рахунок заходів спрямування на переконання споживачів у необхідності подовження тривалості відпочинку чи збільшення частоти відвідування туристичних територій. У нашому конкретному випадку це розбудова та оновлення гірськолижної інфраструктури не лише на горі Красія, а й на прилеглих схилах, урізноманітнення форм проведення дозвілля з метою забезпечення умов для більш тривалого відпочинку, а не лише одно- чи дводенного перебування;

2) залучивши до споживання туристичного продукту нових споживачів за рахунок їх переорієнтації із конкурентних туристичних територій, тобто інших гірськолижних центрів (Славське, Пилипець, Подобовець, Ворохта, Буковель тощо). Вигідними конкурентними перевагами в цьому випадку можуть бути низькі ціни; збереженість природи та кращий екологічний стан природного середовища місцевості; добра транспортна доступність; близькість державного кордону та прикордонного словацько-українського переходу, що є сприятливим фактором для виходу на міжнародний туристичний ринок. Крім розбудови інфраструктури та розширення можливостей для відпочинку, це вимагає проведення системи рекламних заходів і реалізації інших маркетингових механізмів (участь у виставках, стимулювання посередників, використання PR-технологій, елементів брендінгу тощо).

Найбільш ефективними при цьому будуть заходи, здійснювані за двома напрямками: а) удосконалення самого туристичного продукту, його якісних характеристик і забезпечення відповідного рівня його конкурентоспроможності; б) формування злагодженої та ефективної маркетингової системи просування туристичного продукту, яка зможе довести до споживача усі переваги пропонованого продукту.

Проте, враховуючи низку обмежувальних факторів, пов'язаних із дотриманням екологічного балансу, соціальним захистом, узгодженням регіонального рекреаційного розвитку із загальною стратегією розвитку регіону та держави, зазначений тип стратегії вимагає певних коректив. Передусім, оскільки інтенсифікація передбачає швидке освоєння ресурсів та розбудову інфраструктури, необхідними умовами повинні стати чіткий

контроль за екологічною ситуацією на туристичних територіях і мінімізація негативних впливів на довкілля. Для цього треба створити систему стимулювання впровадження в процесі розвитку туристичних територій екологічно безпечних та енергоощадних технологій з метою не лише розвитку туризму, а й збереження привабливості територій для туристів та гармонійного поєднання з природним середовищем.

Перспективним напрямом є розвиток санаторно-курортної рекреації на базі родовищ вуглекислих вод різних типів: Ужоцького, Костринського, Сольського, Чорноголово-Пастільського. За умови залучення інвестицій, розбудови відповідної інфраструктури та налагодження ефективної маркетингової стратегії санаторно-курортний туризм на території Великоберезнянського району має всі шанси набутися високого рівня розвитку.

Щоб забезпечити розвиток екологічного та сільського туризму, які набувають дедалі більшої популярності, доцільно запровадити єдині стандарти для приватних закладів розміщення туристів, налагодити систему пропагування екологічного відпочинку на природі із залученням до цієї справи Ужанського національного природного парку.

Важливим напрямом розвитку туризму в районі є формування нових видів туристичного продукту, зокрема, мисливського туризму. Також цікавими можуть бути кінні маршрути, через ліси району, з відвіданням таких історико-культурних та інших об'єктів, як дерев'яні церкви, місце падіння метеорита, фортифікаційні укріплення часів другої світової війни „Лінія Арпада” та джерела мінеральних вод.

Ще одним ефективним напрямом залучення туристів та розвитку Великоберезнянського району є організація та проведення різного роду молодіжних фестивалів і змагань, спонсорська підтримка та залучення на свою територію уже відомих традиційних святкувань чи іншого роду дійств. Відповідно, необхідно активізувати проведення етнографічних та фольклорних лемківських фестивалів, спортивних змагань, як зимових (які вже проводяться), так і літніх, екологічних фестивалів, змагань чи іншого роду дійств на території Ужанського національного природного парку.

Спонсорство в нашому випадку матиме потрійний ефект: по-перше, через формування сприятливої суспільної думки воно сприятиме створенню позитивного іміджу; по-друге, допоможе вирішити проблеми соціального характеру; по-третє, стимулюватиме попит на туристичний продукт та, відповідно, збільшення грошових надходжень до бюджету.

Сталий розвиток туризму Великоберезнянського району можливий за умови дотримання рівноваги між збереженням природних та історико-культурних ресурсів, економічними інтересами і соціальними потребами та розвитком туризму, а також за умови створення умов, сприятливих для формування якісного регіонального туристичного продукту.

Регіональні туристичні продукти стануть конкурентоспроможними завдяки дотриманню нормативних вимог до основних, найважливіших для туриста (як

споживача) параметрів якості будь-яких об'єктів туристичних відвідувань та основних туристичних послуг, незалежно від їх категорії або рівня обслуговування.

Держава повинна впливати на природоохоронні, економічні та соціальні чинники, через реорганізацію системи та зміну механізмів управління на державному та місцевому рівнях, запровадження стратегічного планування, нормативно-правове, регуляторне, інституційне, науково-методичне, фінансове забезпечення тощо. При цьому стратегічне планування у сфері туризму повинно здійснюватися на основі стратегії соціально-економічного розвитку країни, що забезпечує його цільову спрямованість на поліпшення якості життя населення як основний показник оцінки сталого розвитку.

Оцінюючи сучасний стан розвитку туристичної сфери Великоберезнянського району в контексті перспективної політики соціально-економічної реконструкції, треба послугоуватися щонайменше, такими основними критеріями:

а) екологічна безпека туристично-рекреаційного освоєння території передбачає жорстку екологічну регламентацію туристично-рекреаційного господарювання. Дуже важливо, щоб, по-перше, розміщення і місткість рекреаційних об'єктів враховували фізико-географічні умови території; по-друге, фактичне рекреаційне навантаження на ландшафт не перевищувало норм його природної рекреаційної місткості; по-третє, мають дотримуватися усі санітарно-екологічні норми на рівні як туристично-рекреаційних територій, так і окремих об'єктів;

б) соціальна необхідність, тобто відповідність наявної бази туристичної сфери реальним потребам у відпочинку, її здатність задовольняти попит населення на туристичні послуги в регіоні. Сьогодні склалася досить складна ситуація: здебільшого через економічні причини обсяг потреб на відпочинок та оздоровлення перевищує попит на відповідні послуги. В процесі економічної стабілізації цей розрив поступово зменшуватиметься. Очевидно, що синхронно з цією тенденцією має зростати місткість туристичних об'єктів (безумовно до обгрунтованих меж);

в) економічна доцільність, що в широкому значенні, за дотримання двох попередніх критеріїв, означає прибутковість діяльності туристичних об'єктів і соціально-економічну вигоду для території, тобто Великоберезнянського району. Цей критерій треба розглядати і з точки зору соціальних наслідків розвитку туризму. Йдеться про розширення зайнятості населення, залучення приватного сектору до туристичного бізнесу, створення ринків збуту продукції, розвиток народних промислів. Якщо туризм є однією з провідних галузей спеціалізації району, то він не повинен бути для нього економічно збитковим і соціально шкідливим. Водночас, якщо керуватись тільки економічними інтересами, створивши для цього ще й відповідні умови, можна спровокувати реальну загрозу надмірної ескалації туристично-рекреаційного господарювання всупереч нормі екологічної безпеки і соціальної ефективності;

2) порівняння з зарубіжними аналогами. Цей прийом досить часто використовують для аргументації тих чи інших пропозицій, особливо щодо перспектив розвитку. Але такий підхід є правомірним лише в одному випадку: якщо зарубіжні стандарти переносяться на наш реальний економічний "ґрунт" і служать певним орієнтиром на майбутнє. Не треба забувати, що досягнутий рівень розвитку в окремих країнах світу є "продуктом" системи господарювання, яка формувалась протягом тривалого часу. Тому зарубіжні приклади можуть бути прийнятими для нас з точки зору перспективних цілей, а застосування запозичених методів слід синхронізувати зі становленням ринкових відносин у державі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Мальська М.П., Худо В.В. Туристичний бізнес: теорія та практика: Навч. посібник. – К.: ТОВ "Центр учбової літератури", 2007.
2. Мальська М.П., Худо В.В., Цибух В.І. Основи туристичного бізнесу: Навч. посібник. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І.Франка, 2003. – 360 с.
3. Гетьман В. Курортно-рекреаційні системи Українських Карпат // Український географічний журнал. – 1999. – №3. – С.34-37.
4. Серебряй В. Закарпаття // Краєзнавство. Географія. Туризм. – Ужгород: Відродження, 2007. – С. 11-14.

PROBLEMS AND PROSPECTS OF TOURIST BUSINESS VELYKOBEREZNYANSKY DISTRICT TRANSKARPATIAN REGION

Andriy Manko, Olesia Kushnirchuk-Stavnicha

*Ivan Franko National University of Lviv,
P. Doroshenko St., 41, UA – 79000 Lviv, Ukraine, tel. (032)239-46-03
E-mail: manko_a@ukr.net*

Analyzes problems and prospects of tourism business Velykoberezniansky district, Transcarpathian region. Characterizes the current state of development turyztu in the region.

Keywords: tourism, tourism, Velykoberezniansky district, Transcarpathian region.

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ТУРИСТИЧЕСКОГО БИЗНЕСА ВЕЛИКОБЕРЕЗНЯНСКОГО РАЙОНА ЗАКАРПАТСКОЙ ОБЛАСТИ

Андрей Манько, Олеся Кушнирчук-Ставніча

*Львовський національний університет імені Івана Франко
ул. Дорошенка, 41, м. Львів 79000 Україна, тел.: (032)239-46-03
E-mail: manko_a@ukr.net*

Проведено дослідження проблем і перспектив туристичного бізнесу Великоберезнянського району Закарпатської області. Охарактеризовано сучасне становище розвитку туризму в регіоні.

Ключеві слова: туризм, туристичний бізнес, Великоберезнянський район, Закарпатська область.

Стаття надійшла до редколегії 02.10.2011

Прийнята до друку 17.11.2011